

РАДЕХІВ

Як сильно ми повинні цінувати провінцію, і будинок, і дати, і сліди минулих людей

Чеслав Мілош, Мій дідусь Зигмунт Кунат

Популярні довоєнні туристичні видання повторювали місцеву історію про те, що назва містечка пов'язана з його розташуванням на колишньому татарському шляху, і припускали, що там, ймовірно, були сховки, де мешканці «радо ховалися» від татар. Залишилося повірити, що від татарської орди також пішла назва сусіднього села Ордів. Однак, лінгвіст Ян Залеський виводить обидві ці назви від давньопольських особових імен - Радзех і Ордин.

Герб містечка: на білому тлі велике «Око Провидіння» у білому рівнобедреному трикутнику, укладеному в стилізовану під бароко червону рамку.

Радехів розташований приблизно за 80 км на північний схід від Львова (довжина залізничної колії 83 км). За часів Речі Посполитої містечко належало до Лапинського воєводства белзького. З 1772 р. в австрійському поділі, спочатку в Бродівському повіті, з 1782 р. в Золочівському повіті, а коли в 1867 р. повіти були відокремлені від округів, потрапило до Кам'янецького повіту. У 1912 році було створено новий Радехівський повіт, який охоплював частини Сокальського, Кам'янецького та Бродівського повітів. Після 1918 року воно увійшло до складу Республіки Польща і було включено до воєводства Тарнопільського, було розташоване в його північно-західній частині. З півночі межувало з воєводством Волинським, із заходу - з Львівським; з півдня - з Кам'янецьким і Золочівським повітами, а зі сходу - з Бродівським повітами (ці повіти також належали до Тарнопільського воєводства). У 1939 році, внаслідок радянської анексії, Радехів і його район увійшли до Львівської області УРСР; з 1990 р. у складі незалежної Республіки України. Слід зазначити, що в околиці було ще одне місто з такою ж назвою Радехів - село, розташоване приблизно за 10 км на південь від Любомиля у Волинському воєводстві (а нині є село з такою ж назвою в гміні Загородно поблизу Злоторії в Нижньосілезькому Воєводстві). Радехів спочатку був королівським селом. Найдавніша згадка про нього датується 1472 роком, коли Миколай Зброжек, «белзький воєвода», збирав ренту з ланів радехівського діда і називав його поміщицьким селом» (Ф. Штетнер).

Лящі

У 1493 р. орендарем Радехівського маєтку (згодом власником) був Ян Лящ із Ніледева колишнього Городоцького повіту (тепер у Грубешові), представник дуже великого роду Мазурів; наступного року він придбав половину села Смержів пізніше Радехівського повіту. Інший Лящ, Мацей, у 1503 році заснував неподалік місто Стремільче. У 1507 році Радехів мав два лани оподаткованої ріллі, у 1531 році — півтора лана, а в 1573 році - вісім з половиною ланів.

Рід Лящів гербу Правдзіч (або Правда), що походить з не дуже заможної родини. Мазовецьких шляхтичів, який оселився в Белзькій землі в середині XV століття внаслідок продовження міграційних процесів, що розпочалися наприкінці XIV століття, коли феодал Владислав Ягайло в 1388 році надав Белзьку землю у володіння своєму швагрові - князю мазовецькому Земовітові IV. Олександр Лящ (пом. 1584), каштелян Черський, заснував тут містечко Правда, пізніше назване Лящовом (біля Томашова Любельського). З часом рід Лящів став одним із наймогутніших родів Белзького воєводства.

Дехто з них досягнув високого становища: Олександр Міхал Лящ (пом. 1720 р.) був каштеляном і воєводою белзьким, а Юзеф Антоній Лящ (1704-1748 рр.) був холмським суфраганом (помічником ординарія). Після його смерті спадкові маєтки останнього переходять до його племінниці Анни, з роду Потоцьких, дружини Францішека Салезія Потоцького з Кристинополя, матері Щенсного, відомого у справі про вбивство Гертруди Коморовської у 1770-х роках. Історія Радехова, коли ним керувала родина Лящів, майже невідома, окрім того, що у 1578 році його повністю спалили татари. Невідомо, коли він перестав належати Лящам; Олександр Яблоновський в Історичному атласі Республіки Польща стверджує, що на межі XVI і XVII століть Радехів належав родині Станинських із сусіднього Станина. Це означає, що наступним власником Радехова є шотландець Вільгельм Мір, який придбав його в них; однак у працях інших авторів про нього немає згадок.

Міри

Це рід шотландського походження. Шотландці з'явилися в Речі Посполитій у XVI ст., спочатку в Королівській Пруссії, потім в інших частинах Корони. Вони залишили батьківщину з релігійних, економічних чи політичних причин. За даними В. Літгова, на початку XVII століття в Польщі було 30 тис. шотландських родин. За неточними підрахунками А. Беганської, на польських землях тоді проживало понад 7400 шотландських родин, тобто приблизно 37 тис. осіб. Вона пише, що переселенці на прізвище Мієр з'явилися на наших землях ще з часів внутрішньої війни (1602 р.). У 1651 р. шотландці були зареєстровані в 112 містах і 7 коронних селах (3. Гулдон). Вважалося, що їх «більше біля моря і менше на півдні» (Piotr J. Piniński).

Походження та соціальний статус польських Мієрів (Мир, Мур) настільки заплутані, що любитель історії трохи губиться. Пьотр Пінінський, який за сімейними обставинами зацікавившись цією справою ближче і переглянувши генеологію польської гілки Мієрів, посилаючись на «дослідження одного з найкращих і найсуворіших англійських геральдистів», вважає, що «це були, ймовірно, бідні шотландські емігранти що, походили з роду Муре і, можливо, вони були пов'язані з колдуелівською гілкою Мурів. Принаймні три покоління Мієрів - у лінії Вільгельма [перший широко відомий у Польщі] — жили у Швеції, де один із них, Торстен, був нобілітований у 1680 році: ймовірно, він був або батьком, або братом прабадька польських Мієрів, Ян (швед. Ninian), одружений на Анні Росс з Торнтон (походження радехівської родини Россів пов'язане з її особою). Сином Джона та Анни був Вільгельм».

«Маєри закріпили за собою, не маючи на це жодного права, чотирипольний герб баронетів Мурів з Роваллана, зареєстрованого у Шотландії в 1672 році, зниклого близько 1700 року»: два поля з гербом родини Мурів з Колдвела, два - гербу Комунів (П. Пінінський).

Генеологію польських Мієрів подають за Рабовичем і Беганською. Дід Вільгельма, Торстен Мієр (Мюр), жив у Швеції в другій половині XVII століття, а його батько, Ян, переїхав до Австрії і був там генерал-майором; традиція шотландського походження плекалася і виховувалася у родині Мієрів при кожній нагоді.

Вільгельм Мієр (1678-1758) брав участь у Північній війні (1700-1721). Він служив у саксонській армії, з якої в 1706 р. вступив до коронної армії, і в чині полковника служив у великого гетьмана коронного Адама Миколая Сенявського офіцером для особливих доручень, виїжджаючи на різні місії до Дрездена до Августа II. Він служив королю з великим завзяттям, тож швидко отримав підвищення і накопичив чималий статок. «Навіть на тлі загального послаблення в армії зловживання Мієра на польській і саксонській службі досягли значних розмірів [...]. У 1720 р., організувавши полк кінної гвардії, був номінований у генерал-майори, а в 1726 р. - в індигенати (А. Беганська). Індигенат отримав, перейшовши з кальвінізму на католицизм.

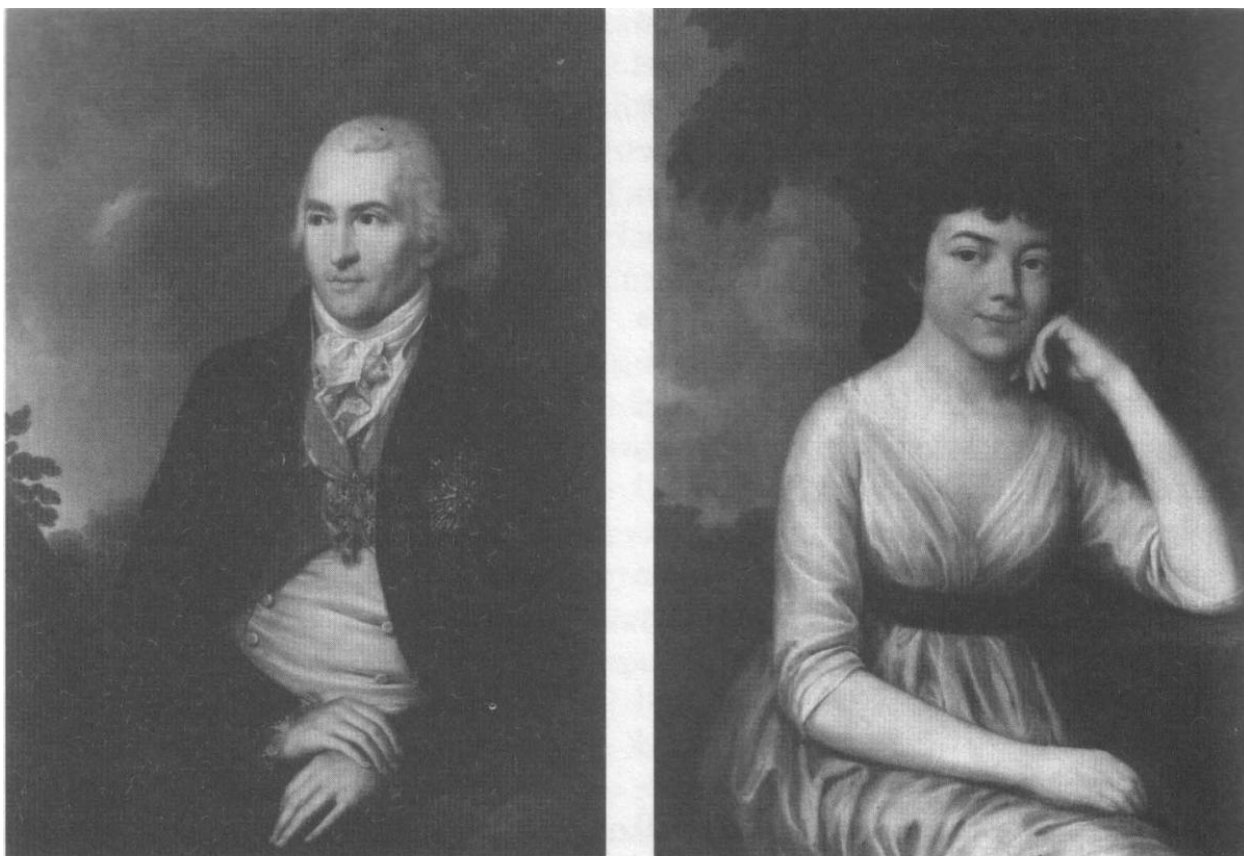

Portret Wilhelma Miera

Він використовував герб із чотириділним щитом, на якому в полях I і IV були розміщені «на синій смузі три срібні зірки в ряд, в червоних полях II і III - три снопи золоті: два і один». Вгорі - голова негра зі срібною пов'язкою на скронях, написи: зліва синіми, справа – червоними літерами, підведеними сріблом, знизу емблема: "Durum patientia" -. «Я долаю труднощі терпінням». pour le mieux>>> «Все якнайкраще» (Е. Рабович).

За свої військові заслуги Вільгельм Мієр отримав земельні наділи; він також був орендарем соляних копалень у Величці. Коли він у 1726-1731 рр. у Варшаві збудував казарми для своєї гвардії, їх називали Мієрськими казармами, так і досі називають ринкові зали, збудовані на їхньому місці на зламі XIX-XX ст.; звідси також походить назва житлового масиву Мієрів у Варшаві. Вільгельм Мієр, ймовірно, придбав маєток Радехів у Ляща між 1720 і 1741 роками (тоді він уже був його власником).

Індигенат - надання польського дворянства іноземному шляхтичу.

J.F. Pitschmann, portrety Józefa Miera i Anny Agnieszki z Sapiehów Mierowej (MNK)

Дж.Ф. Пітшман, портрети Юзефа Мієра та Анни Агнешки, уродженої Сапєги Меєрової (MNK)

Звістка про виставлення цих маєтків на продаж могла легко дійти до нього, оскільки і Вожучин, де він мав резиденцію, і Посадів, звідки походила його дружина, розташовані поблизу Лащува, а всі три міста та Радехів належали до Белзького воєводства. У 1730 році Радехів згадується вже як місто. Відомостей про господарську діяльність Мієра в радехівському маєтку я не знайшов. Можливо, вони містяться в архіві Мієра в музеї в Жешуві, але я не зміг їх отримати. Проте, здається, він мало зробив у Радехові, тому що його головна садиба була у Вожучині і він займався переважно нею. Після смерті Августа II (1733 р.) Вільгельм Мієр почав підтримувати Станіслава Лещинського і залишився з родиною Чарторийських. Конфлікт з Августом III змусив його відмовитися від керівництва гвардією. Пізніше, навіть коли відносини з королівським двором покращилися, йому довелося задовольнитися каштеланством (1746). Багато зусиль приклав до виховання своїх синів: Юзефа та Яна. Виховував їх у Колегіумі Нобіліум у Варшаві, яким керував Станіслав Конарський. Після смерті батька Юзеф успадкував Радехів, Ян - Вожучин.... Юзеф Мієр (1726-1808) значно примножив отримані від батька маєтки; у 1763 р. купив у Антонія Яблоновського Буське староство, а в 1792 р. від австрійського уряду отримав – Кам'янецьке. Разом із Радехівським і Витківським - це були великі маєтки, що утворювали майже магнатські статки. У Львові йому належав будинок на вулиці Вірменській, 13, що межував зі собором. Він волів залишитися в Радехові; близько 1775 р. він збудував тут класичний палац і заснував мурований костел, а також домовився про перенесення парафії зі Станина до Радехова.

У своїх маєтках, одним із перших у Галичині, від 1785 р. - провадить активну колонізаційну діяльність. Він заснував кілька сіл і дав їм характерні назви: від прізвища – Мієрів, від власного імені - Юзефів, від імені та дівочого прізвища другої дружини Анни Агнешки - Сапіжанка (1772-1800) та дочки Агнешки - Ганунин, Ягонія і Сапіжанка та ін. Він оселяв у тих маєтках не лише поляків, але також чехів та німців, в тому числі професійних і здібних фахівців з деревообробного ремесла, адже сам інтенсивно провадив деревообробну діяльність. У 1785 р. в Радехові було 84 будинки і 515 мешканців: 234 християни і 281 чол. євреїв (І.Дік, М.Чабаренко). Своєю лояльністю він здобув прихильність поділової (австрійської) влади; в 1777 році отримав графський титул, а 1782 р. був зарахований до стану магнатів Галичини. Однак він не мав прихильності варшавського двору через участь його сина Войцеха в антикоролівській опозиції. І лише в 1790 році, докладаючи чималих зусиль, був призначений воєводою Помор'я (ця титульна посада після першого поділу, давала йому право засідати в польському сенаті). Помер Йозеф Мієр у 1808 році в Радехові і був похований у підвалі костелу. З першою дружиною Анастасією, з роду Богушів, вдовою Тарновського, від якої він був на 15 років молодшим, мав двох синів - Войцеха та Вільгельма. У віці 72 років він одружився з двадцятишестирічною Анною Агнешкою, з роду Сапєга; мав з нею двох дітей: Антонія та Агнешку; їх мати померла в 1800 році, народжуючи дочку. Войцех Мієр, сьогодні майже забутий поет доби класицизму, син Юзефа та його першої дружини Анастасії, з роду Богушів, народився 1759 року в Радехові. Спочатку він навчався вдома; пізніше, як і його батько, у Collegium Nobilium у Варшаві. Був пов'язаний з різними групами магнатської опозиції проти Станіслава Августа; був противником Чотирирічного сейму. Після приходу до влади Тарговиці, став одним із її активних діячів. Він брав участь у делегації, направленій до Петербурга, щоб подякувати Катерині II за звільнення Польщі від «деспотизму конституції 3 травня», через його маленький зріст присутні зневажливо поставилися до нього: імператриця прийняла його за сина одного з послів.

У 1798 році його батько подарував йому бузький маєток, а в 1807 році підтвердив це дарування, але через його «дорогу освіту, подорожі, а також значні суми, витрачені на сплату його боргів», а також у зв'язку з правонаступництвом інших його дітей, «він звільнив сина від претензій на решту майна. У 1820 році Войцех Мієр продав маєток Бусько і придбав маєток Лежайськ.

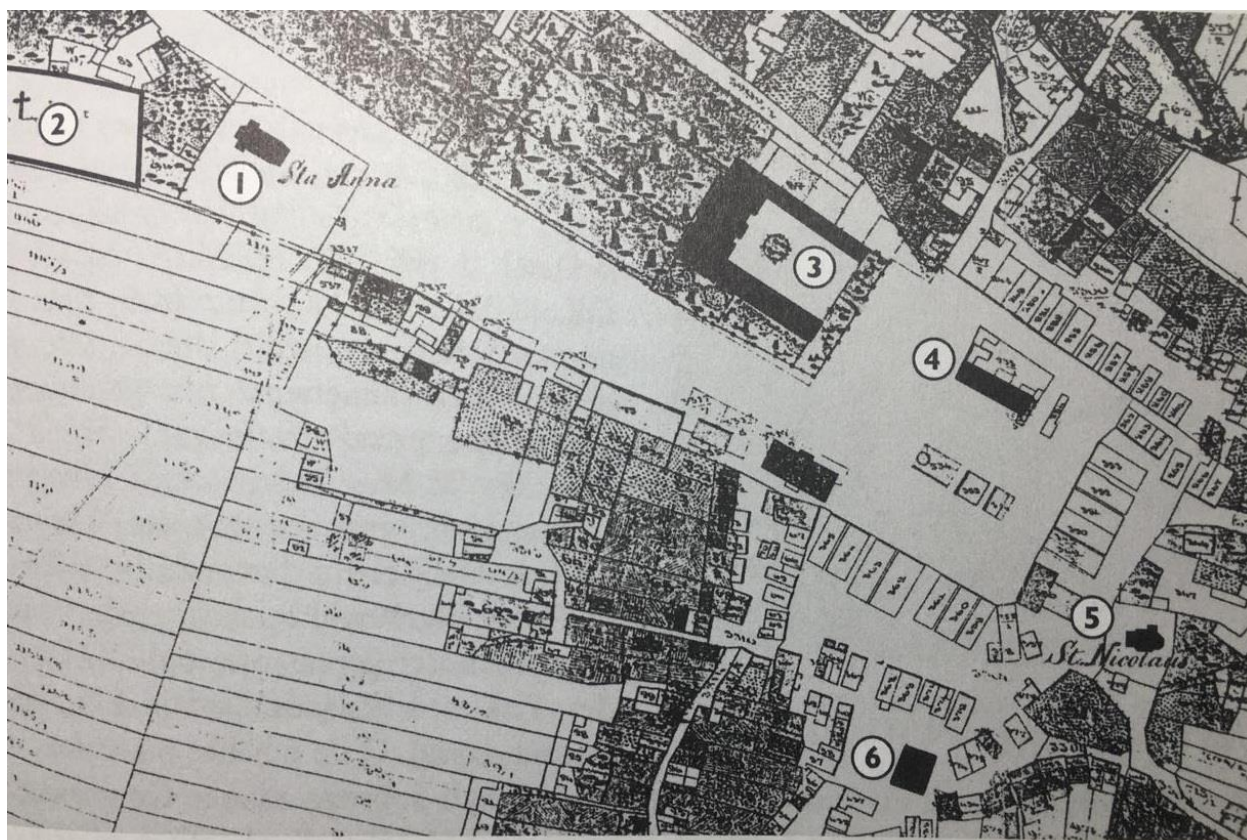
Його улюбленими майстрами літератури були Томаш К. Венгєрський і Станіслав Трембецький, з якими він товаришував. Робота Мієра була наслідувальною, здебільшого випадковою. Він писав епіграми, мадригали, присвячені прекрасним дамам, і короткі вірші. Він перекладав античних поетів, а також байки Лафонтена. У 1991 році Едмунд Рабович пригадав про його творчість, опублікувавши *Poezje Collected by Wojciech Mier*. Мієр був відомий своєю уїдливою дотепністю, марнославством і дратівливістю, він був героєм численних анекдотів і дуелей. Висміював своїх колег по перу (А. Нарушевича, Я. Ю. Немцевича), а також поетів-романтиків, особливо Адама Міцкевича, і часто робив це некоректно. У 1831 р., рятуючись від епідемії холери, яка поширювалася в Лежайському маєтку, він виїхав до Відня. 22 серпня, під час карантину, Войцех Мієр помер. Трапилося це неподалік Кіт. Місце його поховання не відоме.

Був одружений на австрійській графині Кароліні Унгнад фон Вайсенвольф; шлюб був бездітним. Після смерті Войцеха Мієра маєток Бусько було конфісковано урядом через величезний борг. У 1833 р. його придбав на публічних торгах двоюрідний брат Войцеха а заодне і швагер Фелікс К. Мієр (з 1818 р. він був чоловіком його зведеної сестри Агнешки). Ян Мієр (1737-1790), молодший син Вільгельма, а брат Юзефа Мієра, успадкував від батька Вожучин (між Сокалем і Замостям); як і його батько, був генералом коронних військ. З Маріанною, з Тарновських, він мав семеро дітей, наймолодшим з яких був Фелікс Казимир, пізніше чоловік Агнешки, доньки Юзефа Мієра.

Портрет Фелікса Казимира Мієра (1803)

Фелікс Казимир Мієр (1776 р.н.), власник Вожучина, у 1802-1803 роках служив в австрійській армії. Він проводив багато часу в Ланцуті при дворі Ізабелі Любомирської, з роду Чарторийських, яка рекомендувала його у Відні Меттерніхові; там він познайомився зі своєю дружиною. Взагалі своєю блискучою кар'єрою Фелікс Мієр багато в чому зобов'язаний прихильності жінок. У 1806 році став камергером, а в 1810 році — таємним радником. Будучи австрійським послом у Неаполі, він налагодив дружні стосунки з Йоахімом Мюратором і його дружиною королевою Кароліною, сестрою Наполеона; вона також особливо симпатизувала Мієру (у Радехові згадкою про ті часи був її черевик). Після початку війни між Австрією та Неаполем Мієру, на жаль, довелося покинути місто. Він продовжував виконувати дипломатичні обов'язки і був австрійським послом у Брансвіку, який тоді перебував у Сполученому Королівстві Нідерландів. Після спалаху Бельгійського повстання і падіння Королівства він залишив і завершив свою кар'єру. Фелікс Казимир був колекціонером книг. За роки своєї дипломатичної служби він зібрав цінну бібліотеку, серед книг: стародруки, першодруки творів західноєвропейських письменників та цінні карти з усього світу; його книги були позначені власним екслібрисом, на якому був зображений герб Мієрів. Цю книгозбірню успадкував його син Фелікс Войцех, який продовжив поповнювати колекцію. Частина бібліотеки Мієрів згодом стала власністю родини Бадені через сімейну спорідненість. Не дуже заможний, завдяки своєму шлюбу з двоюрідною сестрою Агнешкою, з роду Мієрів, яка успадкувала значні маєтки від свого батька Юзефа та своїх братів, зокрема: Радехів, Кам'янку Струмілову, Витків, Холоїв, а завдяки купівлі на аукціоні маєтку Бусько, Фелікс К. Мієр став одним із найбагатших землевласників Галичини. Входив до числа магнатів Галицької держави. Він помер у 1857 році і був похований у підвалі Радехівського костелу.

Як виглядав Радехів у середині XIX століття? У центрі міста була простора ринкова площа, оточена тісними фасадами будинків. З північного заходу

Фрагмент кадастрової накладки Радехова (1820 р.)
 1. Церква, 2. Цвинтар, 3. Палац, 4. Суд, 5. Церква, 6. Синагога

Фрагмент кадастрової накладки Радехова (1820 р.) 1. Церква. 2. Цвинтар, 3. Палац, 4. Суд, 5. Православна церква, 6. Синагога

до нього прилягав палац Мієрів, імовірно побудований на місці, де спочатку знаходився замок; до наших днів збереглися залишки тунелів та підземних ходів у кількох напрямках, один із них веде до найстарішої будівлі міста, в якій пізніше був суд. За палацом був парк і фруктовий сад, а за ними - два невеликі ставки, де починався потік Радехівський (Острівка).

Агнешка Мієрова (1800-1865), донька Юзефа і дружина Фелікса Казимира, була надзвичайно побожною людиною, чим нібито скористалися єзуїти, «бо вона була багатогою» (о. К. Прек). Так чи інакше, на зламі 30-40 років, Мієрова заповіла їм привезений з Відня образ «Розп'яття», який був розміщений в головному вівтарі єзуїтського костелу у Львові. Мені стало цікаво, чому я побачив там образ, який не відповідає святому титулові. У храмі св. Петра і Павла, є образ дуже схожий на нього. Можливо, така була воля жертводавиці, яка зі своїх найменших літ споглядала цей образ у головному вівтарі Радехівського костелу.

У цім костелі на стіні з правого боку була табличка, зміст якої я переписав з тексту анонімного автора («Gazeta Lwowska» 1943, № 238): «Тут спочиває тіло Її Ексцеленції., Ясної Високоповажної графині Мієрової (імені в тексті немає). Мієрова, палацова дама Її Величності Імператриці Австрії, дама ордена Королівського Хреста, спадкоємиця земельних маєтків, яка померла 2 січня 1865 року».

Фелікс та Агнешка Мієри мали трьох синів: Фелікса Войцеха, Генріка і Кароля, а також дві дочки - Цецилію, пізніше дружина Владислава Бадені, і Маріанну (по чоловікові Фредрова, невістка комедійного письменника).

Фелікс Войцех Мієр (1820-1870) отримав маєток Радехів і Витків від своїх батьків. Збереглася фотографія до 1939 р., на якій зображено епітафію у костелі в Радехові, увінчану гербом Мієрів, з табличкою з написом: D.O.M. / FELIX HRABIA MIER / C.K. PODKOMORZY| народився.... серпня 1820 р. / помер січня (рік смерті закритий хрестом, що стоїть перед епітафією).

Фелікс Войцех Мієр був одружений на Феліції з роду Старжинських, онуці відомої Катаржини (на ім'я Габрієла) з роду Яворських, спершу Старжинської, потім Павліковської відомої на той час красуні (її історію описав Олександр Піскор у книзі «Сім високоповажностей і одна дама»). Хоча мемуаристи мало доброго

Епітафія Фелікса Войцеха Мієра в церкві в Радахові (до 1939 р.)

могли сказати про бабусю, вони хороші речі могли сказати про її дочку. Про її онуку я знайшов лише одну згадку: вона пожертвувала на новий костел в Кохавіні 200 крон. У Фелікса та Феліції Мієр було дві доньки: Габрієла (спершу Тишкевичева, потім Єнджейовичева) і Цецилія, народжена 1856 року (пізніше дружина Станіслава Бадені). Разом із Габрієлою більша частина бібліотеки Мієра та їхній сімейний архів потрапили до Старого міста родини Єнджейовичів (нині частина Жешува).

Генрик Мієр (пом. 1879) отримав Буськ з прилеглими територіями; його дружиною була Анна з роду Вірерів (Вюрерів), актриса львівського театру, якій він пізніше заповів ці маєтки у довічне користування. Вона виявила надзвичайну самовідданість, бо через рік після смерті чоловіка віддала все своє майно його племінникам - Казимиру та Станіславу Баденям (М. Роско Богданович). Собі залишила лише довічну ренту і виїхала за кордон.

На передній стіні могильної каплиці її чоловіка в Буську є напис французькою мовою «SON AME ETAIT AGREABLE A DIEU / VOILA POUQUOI LE SEUGNEUR SE HATA DE LA / RETIRER DE CE MONDE PERVERS», який польською мовою звучить так: Його душа була милою Богові / тому Господь поспішив забрати його з цього зіпсутого світу».

Кароль Мієр (пом. 1885) був власником Кам'янки Струмилової та сусіднього Сільця Бенькова. Він одружився з Геленою, з роду Туркулів, відомою, як висловився Богданович, «своєю незвичайною красою, багатством, а також своєю кумедною нестриманістю мови і такою ж яскравою фантазією [...]». Протягом п'ятдесяти років її покої у Львові чи Римі завжди були осередком [!] світського життя. На Каролі Мієрові закінчилася родова лінія цієї родини в Польщі.

Францішек Ксаверій Прек (1801-1863) був, за одностайною думкою мемуаристів, рідним сином Фелікса Казимира Мієра; хоча, здається, не здогадувався про це, так

принаймні, виглядало з його щоденників, підготовлених до друку професором Ягеллонського університету Генріком Баричем. У вступі до них (Часи і люди) професор Барич писав між іншим: «Молодий граф (народився в 1776 р.), надзвичайно пристойний, сповнений чарівності, з неабияким впливом на жінок, але недобропорядним щодо них, у молодості не володів матеріальними благами, тому часто залишався іноді в Нозджеці [в будинку Преків), то у хресного маршалка Любомирського в Ланьцуті [...]. Як це було насправді з поведінкою графа в Нозджеці, визначити правду важко: історична документація в цьому випадку відсутня. А Бог і правда для нас не є історичними доказами. Варто, мабуть, звернути увагу [...] на одну річ: а саме на те, скільки талантів принесли галицькій літературі ці «таємні чи випадкові зв'язки» [!] І про це говорить Стефан Бадені в листі до редактора лондонських «Відомостей» Мечислава Гридзевського: «Уявляєте: «Цей Прек був глухонімих і здається, мабуть, позашлюбний син мого прадіда Фелікса Мієра [...]. Син Фелікса, мій дідусь, одружився з онукою красуні Габрієли [Катаржини] Старженської, про яку Піскор написав книжку. Тож я праправнук (єдиний) цієї непосидючої красуні». Згодом про сім'ю Бадені ходило багато пліток, але про це вже писали інші, наприклад, Казимир Хледовський (Мемуари) чи Маріан Рошко Богданович (Мемуари).

Бадені

Про їх першу генеалогію відомо небагато. Вальдемар Лазуга писав: «У колах, недоброзичливих до родини, казали, що вона походить від «кухарів», тоді як офіційно ніколи публічно не виправлених — існувало дві версії: італійська — що родина Баденів приїхала до Польщі з Італії в оточення королеви Бони і отримали дворянство вже в 1563 р., і волоська, що вони з'явилися близько двохсот років пізніше і отримали статус корінних жителів як патриції львівські (1768 р. одна лінія, а 1782 р. друга)». Звернуто увагу на відсутність підтверджень того, що вони отримали дворянство ще в XVI ст. За словами Єжи Дуніна-Борковського, ця родина отримала львівське громадянство у 1659 році, була нобілітована наприкінці XVII століття, а у 1782 році отримала дворянство в Польщі. Нині вважається, що Бадені мають волоське походження і, ймовірно, взяли свою назву від міста Будені поблизу Сучави у Валахії (сьогоднішня Румунія), вони оселилися у Львові та спочатку називалися бадіни, а їхнім першим відомим представником був Данієль Бадіні. Його син Ян отримав у 1659 р. міське громадянство і був писарем міської скарбниці. Сином Яна був Ян Канті, який пов'язаний із Краковом, де був стольником, тобто управителем єпископських маєтків (М. Мицельський, Т. Ленчевський). Себастьян, син Яна Канті, був суддею в королівських маєтках і був першим із родини в 1768 році, хто отримав підтвердження (проблемного) шляхтянства з 1563 року. Відтоді вони почали використовувати іншу версію прізвища: Бадені. Можливо, задум полягав у тому, щоб отримати більш італійське прізвище, яке б відповідало офіційній версії походження родини. Сини Себастьяна: Станіслав Адам Себастьян (три імені), Францішек і Марцін (1751-1824); останній — «контушовий міністр», власник Бейшів біля Піньчува та Браниць під Краковом - герой публікації Мацея Мицельського, син Марціна, Себастьян

бездітний, отримав титул графа в 1825 році. Син Станіслава Адама Себастьяна (три імені) - Казимир Станіслав Францішек Бадені, кронпринц Галичини (1792-1854), отримав у 1845 році від цесаря Фердинанда I спадковий титул графа; був власником маєтку Сурохів з прилеглими територіями в ярославському повіті та Бісковичі у повіті самбірському. Окреслена тут послідовність поколінь є так звана 1-а лінія Бадені. У середині XIX століття вони були молодшою генерацією галицької аристократії, яка піднялася дуже високо, поруч із родинами Баворовських, Голуховських та Мієрів. Сім'я Бадені представлялася гербом Бонча: «Срібний єдиноріг у синьому полі. Над графською короною увінчаний шолом із синьо-срібними лабрами, на ньому, як на щиті, половина єдинорога. Щит підтримують два срібні леви з перевернутими головами, що стоять на арабесковому орнаменті, що тягнеться під щитом» (див. с. 50). Казимир Станіслав Францішек (три імені) Бадені був двічі одружений: у 1816 р. одружився з Феліцією Уфнярською, а у 1830 р. – із Севериною Петруською.

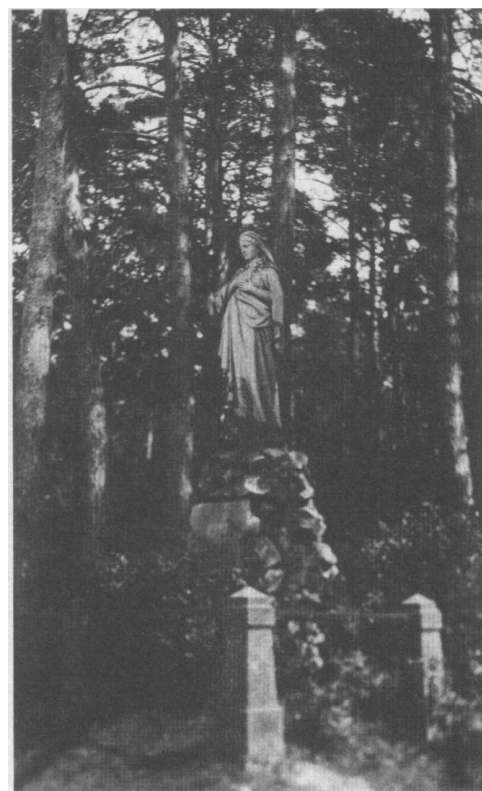
Северина, уроджена Петруська Баденіва (1812-1878) була відомою у Львові меценаткою, але пам'ять про неї збереглася в основному завдяки придбаній нею в Мюнхені статуї Пресвятої Діви Марії. Цю фігуру, виготовлену місцевим скульптором Йоганном Н. Гаутманом із білого мармуру, Баденьова подарувала місту, а площу, де стояла фігура, назвали Пл. Святої Марії. Але є непорозуміння з меценатством: у публікаціях його часто «приписують» різним членам родини Бадені, я читав, серед іншого, текст, у якому йшлося про те, що вона була дружиною свого... пасинка Владислава Бадені.

Владислав Бадені (1819-1888), гербу Бонча, син Казимира, коронного князя Галицького, та Феліції Уфнярської, після закінчення юридичних і політичних наук був на адміністративній службі в Перемишлі та у Львові. У 1844 році він одружився з Цецилією, з роду Мієрів, донькою Фелікса Казимира. «Це був статечний чоловік, з широкими плечима, короткою шиєю, великою лисиною. [...] Це був практичний, простий, економічний розум і хитрість, як чотири євреї, разом узяті» (К. Хлендовський). Після батька він був власником Сурихова та прилеглих до нього територій; у 1844 р. був прийнятий до стану Галицьких магнатів, потім обраний депутатом Галицького Крайового Сейму. Великий внесок зробив як член дорожньої комісії, сприяючи будівництву доріг, що ведуть до новозбудованої залізниці, а також крайових доріг. Ймовірно, завдяки його зусиллям у 1879-1889 роках була побудована дорога Львів-Стоянів з твердою

Владислав Бадені

асфальтованою поверхнею. Цією дорогою з Радехова до Львова регулярно курсував чотиримісний поштовий вагон для пасажирів. В одному зі своїх листів до мене Йоанна Росс-Олевінська писала: «На згадку про будівництво асфальтованої дороги до Львова, біля цієї дороги, на межі Радехова й Ганунина, стояла на високому постаменті, серед гарних сосен, статуя Діви Марії, висічена з граніту. У дитинстві ми ходили до Богоматері з квітами, прикрашали статую». Поряд був цвинтар тих, хто загинув у 1915 р. (див. стор. 43). Владислав Бадені вважався кандидатом на віце-короля, а також на маршалка національного, але він мріяв про таку кар'єру для своїх синів - Казимира Фелікса та Станіслава Марціна, «бо він їх дуже любив і дбайливо виховував. [...] Він пишався своїми синами і демонстрував свою гордість у трохи смішний спосіб. Усім, хто його слухав, він розповідав, що один із його синів мусить з часом стати маршалком, а інший віце-королем. І прогнози його виявилися

Statua Matki Boskiej w Radziechowie w pobliżu drogi Lwów-Stożanów (przed 1939 r.)

Статуя Діви Марії в Радехові біля дороги Львів-Стояннів (до 1939 р.)

правдивими, власне, Казимир навіть досяг ще вищого стану, бо став президентським міністром (прем'єр-міністром)» (К. Хледовський).

Казимир Фелікс Бадені, старший син Владислава, народився 1846 р. у Сурохові біля Ярослава. У Кракові закінчив гімназію св. Анни та навчання в університеті, де отримав ступінь доктора права. Тут він також працював у делегації віце-короля, звідки згодом переїхав до міністерства у Відні. У 1871 році він був призначений головою окружної канцелярії в Жовкві, потім був старостою в Жешові, а звідти знову перейшов до намісництва в Кракові; він виявився хорошим адміністратором. У 1871 році він одружився на Марії Сквицькій і отримав за неї великий маєток. А коли помер передостанній із Мієрів, Генрик (у 1879 році), його вдова Анна, з роду Вієрерів, записала маєток Бусько Казимиру та його братові Станіславу Марціну - Радехів. Що це означало для становища обох братів, пояснювати не потрібно. Після відповідних об'єднань Казимир мав 17 маєтків площею майже 20 000 гектарів, а Станіслав Марцін мав майже 23 000 у 16 маєтках. Коли дочка Казимира Бадені, Ванда (1874-1950), вийшла заміж за Адама Красінського, онука поета, з восьми маєтків, успадкованих від Мієрів, чотири були розділені для її приданого. Після смерті Красінського вона в 1912 році вийшла заміж за Зигмунта Замойського. Через два роки, у 1886 році, за підтримки Юліана Дунаєвського, одного з провідних консервативних політиків у Кракові, Казимир покинув державну службу й оселився в Буську, залишившись намісником Галичини; радив професійно і справедливо та не занедбував справ польських.

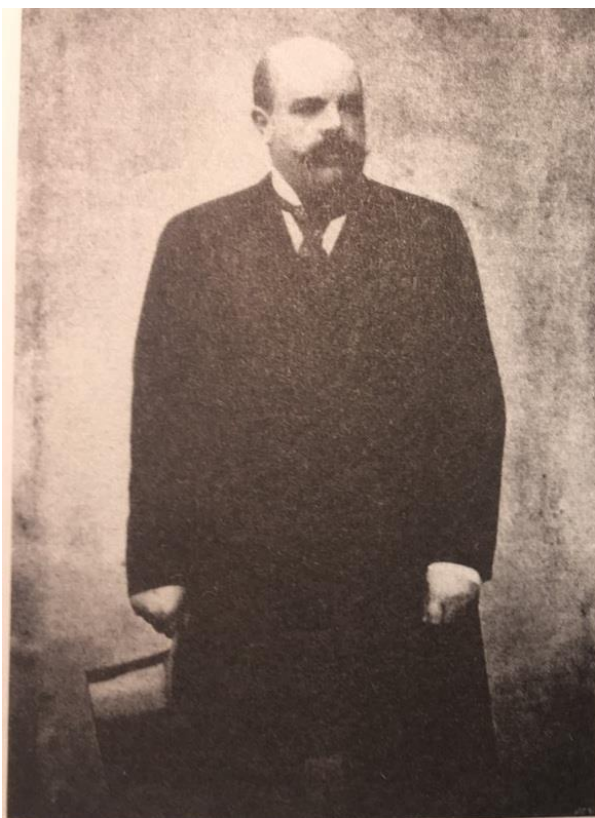
Коли через інтриги віденського уряду цісар Франц-Йосиф не дозволив поховати тіло Міцкевича у Вавелі, Бадені разом з маршалком краю Яном Тарновським тут же подали у відставку і цісар пішов на поступки. Будучи намісником, він намагався налагодити якомога тепліші стосунки з русинами (українцями) і в 1890 р. досягнув з ними повного порозуміння. Він відіграв значну роль в організації Крайової виставки 1894 року, в результаті чого цісар взяв її під свій патронат і прибув до Львова. Виявом довіри цісаря до Казимира Бадені було призначення його у жовтні 1895 року прем'єр-міністром Ради міністрів Австрії, але коли він дав чехам мовну рівність, німці збунтувалися, і після двох років правління йому довелося піти у відставку (своєрідним сувеніром з тих часів була вулиця, названа на честь Бадені в Празі (ця назва в комуністичні часи зникла, а тепер знову відновлена).

Казимир Бадені повернувся до Буська і з пристрасстю зайнявся господарськими справами. Проте він все ще був депутатом Галицького Крайового Сейму та очолював його бюджетний комітет. Мав звання почесного громадянина багатьох міст Галичини, а філософський факультет Львівського університету надав йому звання доктора *honoris causa* (ред: почесне звання «Заради пошани»). Ще одним виявом вдячності йому була зустріч у Буську голів окружних управ, польських депутатів сейму тощо. Він раптово помер у 1909 р. під Красним у залізничному вагоні, коли повертався з лікування в Карлсбаді (Карлові Вари), за кілька кілометрів від Буська. Спадок Казимира Бадені перейшов до його сина Людвіка (1873-1916), а після його смерті маєтком управляла його дружина Аліція, з роду Анкаркрон (шведка). У 1920 році вона вийшла заміж за ерцгерцога Карла Ольбрахта Габсбурга Лотарингського, полковника польської армії, і тоді він прийняв управління маєтком. Спадкоємцем Буська мав би бути син Аліції та Людвіка Казимир Станіслав Бадені (нар. 1912), але він вступив до домініканського ордену; відомий під ім'ям отець Йоаким.

Станіслав Марцін Бадені народився 1850 року в Сурохові і, як і його брат, закінчив юридичний (а також філософський) факультет Ягеллонського університету. Здобув звання доктора права за дисертацією «Про різні юридичні завдання» та доктора філософії (теза «Про сатиру в Польщі»). Як і його брат, він присвятив себе державній службі, в якій досягнув різних титулів та щаблів.

Вирізнявся видатними здібностями та надзвичайним умінням пізнавати людей, наполегливістю та честолюбством. Кароліна Ланцкоронська описала його так: «Він був дуже високим на зріст, і в ширину. Я бачу його в роздольській бібліотеці, сидить у величезному, шкіряному американському кріслі, заповнюючи його доверху. Його голова була пропорційною - великою і круглою. У 1874 році він одружився зі своєю двоюрідною сестрою Цецилією, донькою Фелікса Войцеха Мієра та Феліції, з роду Старженських. У сім'ї Станіслава Бадені було четверо дітей: Станіслав Генрік (1877 р.н.), Генрік (1884 р.н.), Стефан і Ельжбета - близнята 1885 р. (Ельжбета померла в дитинстві).

Станіслав Марцін Бадені став власником Радехова внаслідок заповіту Анни, з роду Вієрерів, вдови Генріка Мієра, який помер у 1879 році. На той час у містечку було близько 500 будинків (включно з панськими) і 3550 мешканців. Загальна площа 16 маєтків Бадені тепер становила майже 23 000 га, а лісів 8-10 тис. га. Таким чином його маєтки перевищували маєтки багатьох галицьких ординатів.

Stanisław Marcin Badeni (1906 r.)

Cecylia Stanisławowa Badeniowa z dziećmi Elżbietą oraz – od lewej – Stefanem, Stanisławem i Henrykiem (1890 r.)

Станіслав Марцін Бадені (1906) Цецилія Станіслава Баденьова з дітьми: Ельжбетою та зліва Стефаном, Станіславом та Генріком (1890)

Пізніше він придбав у родини Мисловських Коропець і прилеглі території біля Бучача. Був обраний делегатом до Галицького товариства земельного кредиту, потім віце-президентом, а згодом головою окружної ради в Кам'янці Струмиловій; він також став членом Крайової шкільної ради. З 1883 р. був депутатом Галицького Крайового Сейму, де часто мав промови. Особливо його цікавили освітні та економічні питання. У 1891 році він отримав довічне членство в Палаті лордів Державної ради. У 1894 році, вже відомий своєю широкою громадською діяльністю, був віце-президентом Великої Крайової Виставки, організованої до сторіччя Повстання Костюшка (тоді було відкрито Рацлавицьку Панораму). Невдовзі цісар призначив його крайовим маршалком Галичини, тобто головою сейму та головою Крайового відділу. Був ним з 1895 до 1912 рр., з дворічною перервою з 1902 до 1903 р. Якщо згадати, що в той же час його брат Казимир був намісником Галичини (і протягом двох років прем'єр-міністром австрійської ради міністрів), то не дивно, що Галичину називали «Великим Герцогством Баденським». Його молодший син, Стефан Бадені, згодом писав: «[...] він був великим главою автономії та господарем краю, ощадливим, надзвичайно точним і розсудливим. Люди захоплювалися його працьовитістю і тим, що він водночас керував своїм величезним маєтком у Радехові.

Заслугою Станіслава М. Бадені було прискорення здачі Вавеля австрійською армією, яка з цим зволікала, даючи обіцянку ще в 1880 р.; Водночас Кароль Ланцкоронський і Леон Пінінський дискутували з цього приводу в Палаті лордів Віденського парламенту. У 1897 році, перед наближенням п'ятдесятиріччя правління Франца-Йосифа, маршалок надіслав до сейму подання з проханням до цісаря виконати свою обіцянку. Це сталося, і незабаром розпочалася реставрація замку. До досягнень його каденції також належать організація архіву муніципальних і земельних документів у Львові та Кракові, садівничих шкіл і шкіл сільських господиень, Акт про офіційну мову автономних органів влади, будівництво приміщень для клінік медичного факультету Ягеллонського університету, фінансова підтримка Польської академії мистецтв і наук і Польської бібліотеки в Парижі, надання академічного статусу школі красних мистецтв і ветеринарії у Львові. У середині 1890-х років Станіслав М. Бадені спонсорував вітраж до латинської катедри у Львові. Цей вітраж, за проектом Станіслава Качора-Батовського, розташований у правому вікні пресвітерію і зображує блаженного Івана з Дуклі, Татарова та герби Львова і Баденів. 5 липня 1902 р. у залі будинку сейму Люблінської унії у Львові Станіслава М. Бадені, як відставного крайового маршалка, вшановано почесним подарунком від представників усієї Галичини; цим подарунком була шкатулка з тисового дерева зі срібною фурнітурою за проектом Юліуша Макаревича. Барельєф на кришці скриньки зображував Вавель (посилання на роль Бадені у відновленні Вавельського замку). Бічні стінки скриньки оточував срібний «лицарський пояс», що складався з 23 пряжок, на кожній з яких було вирізьблено один з історичних замків, зокрема Жовкву, Бучач, Чортків, Добромиль, Галич, Язловець, Олесько, Підгірці, Скалат., Трембовля, Збараж.

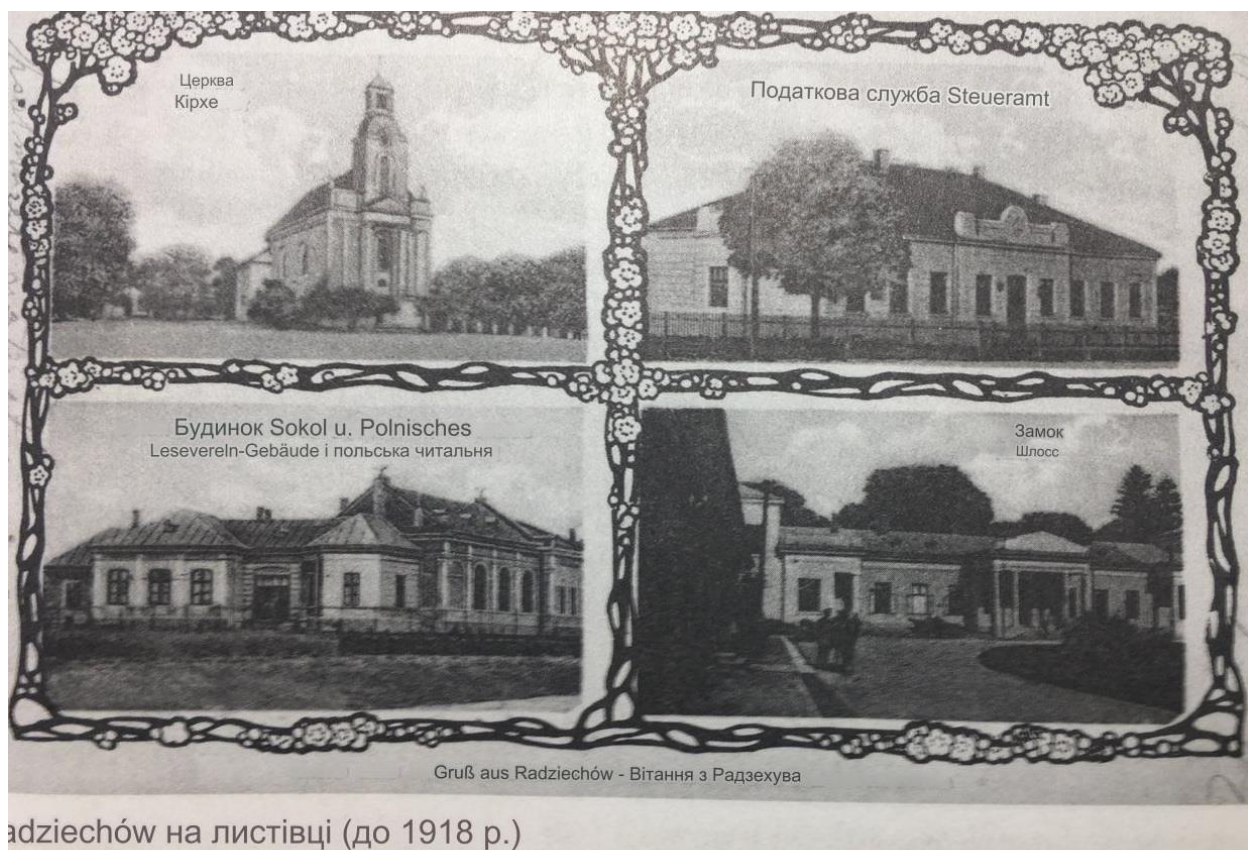
У скриньці зберігався альбом з акварелями із зображеннями краєвидів Галичини. Їхніми авторами були відомі художники: згадані Я. Макаревич і Станіслав М. Дембіцький, Войцех Коссак, Алойзі Рейхан, Зигмунт Розвадовський, Володимир Тетмасер і Станіслав Тондос. На початку 20 століття було створено Акціонерне товариство з будівництва місцевих залізниць. У той час була побудована вітка Львів-Стоянів, яка була відкрита в 1912 році.

У 60 років його здоров'я погіршилося, і в 1912 році він передчасно і з почестями пішов у відставку. У червні переїхав до Радехова, в серпні влаштував прийом для 80 повітових маршалків. Виступив новий крайовий маршалок Адам Голуховський, а від імені друзів - жешівський маршалок Станіслав Єнджейович. Потім був чудовий прийом (і Станіслав, і Казимир були відомі своїми щедрими прийомами та надзвичайною гостинністю, а також кухнею в їхніх палацах, яка була вершиною кулінарного мистецтва) (С. Бадені).

Можливо, цим пояснюється зацікавленість кулінарним мистецтвом правнучки великого маршалка Бадені. (див. с. 39).

Як крайовий маршалок відкрив у Львові пам'ятник Фредру та Міцкевичу в Кракові. У 1910 р. виступав на відкритті Грюнвальдського пам'ятника і «хоча нагода сприяла прославленню минулого, не скупився на гіркі слова і з жалем згадував марну трату великих польських перемог» (А. Урбаньчик, «Пам'ятник Грюнвальдський .., 1974). Після нього виступив Падеревський, який охарактеризував Баденю як «найвидатнішого чиновника всіх польських земель» (С. Бадені). Відкрив численні з'їзди: Католицький у 1904 р. та Лікарський у Львові, Марійський у Перемишлі та інші. Двічі очолював галицькі паломництва до Пія Х. Виступав на похоронах Корнеля Уейського, Францішека Смолки та багатьох депутатів Сейму.

Радехів на поштових листівках (до 1918 р.)

Radziechów на листівці (до 1918 р.)

Він офірував багато тисяч на добрі справи: для дітей, у рік зміцнення польськості в Сілезії, Грюнвальдського повіту, фінансував стипендії для бідних студентів. У 1884 році стараннями Бадені було створено державну ремісничу школу в Кам'янці Струмиловій. Радехівський повіт став відомим завдяки його старанням. Міхал Бобжинський писав: «перешкодою при створенні староств був брак сучасних будинків на околицях малих містечок для приміщень староств і брак помешкань для урядників. Тоді як в Радехові Станіслав Бадені власним коштом побудував чудовий урядовий будинок та помешкання для чиновників, і не створював жодних проблем з наймом працівників. Тут створення староства було легким».

Ще інтенсивніше розвиватися Радехів почав після побудови залізничної колії Львів-Стоянів і надання йому статусу повітового міста. Стефан Бадені, син маршалка, так писав про його діяльність у своєму маєтку: «Він перетворив Радехів на високоцивілізоване місто, заснував гарні площі, ретельно доглянуті. Звів багато охайних будинків і помешкань для чиновників (вони платили дуже низьку орендну плату, а може, й зовсім нічого); переведення до Радехова було винагородою для чиновника. Збудовано величезну повітову канцелярію з просторими кімнатами [...]. Справді прекрасна будівля «Сокола» коштувала 60 000 крон. Службові приміщення для прислуги були зведені задовго до нього [...] Ніхто не може порахувати, скільки десятків тисяч він віддав церквам у своїх селах і незрівнянно більше - на православні церкви. Варто додати, що маршалок був також засновником школи в Радехові; про це пам'ятали ще в міжвоєнний період: учителі та учні початкової школи (можливо, також і гімназії) щороку в жовтні брали участь у Святих Месах на його честь. Як вияв подяки, було також названо неповну середню школу його іменем. Будинок «Сокіл» був збудований у 1908 році. У ньому розміщувалися зал для глядачів (кінотеатр, театр) і бібліотека TSL. На його території був боулінг і тенісний корт, за гру на якому платилося 20 грош. Юзеф Яцковський (1854-1917) був тоді бургомістром, і досі на місцевому цвинтарі є його надгробок.

Станіслав Марцін Бадені помер у Радехові 12 жовтня 1912 року. Почувши цю новину, цісар мав би сказати: «Він був надзвичайною людиною, втрата велика». Міхал Бобжинський, уже мною цитований, писав: «Останній рік його маршальства давався йому надлюдським зусиллям. Важка хронічна хвороба звалила його в ліжко в 1911 р. Він чудом управляв з нього, хоча ледь не вибрався з цього світу. Його жаліли всі, хто щиро любив його і водночас - захоплювалися його наполегливістю, почуттям обов'язку і навіть вродою».

Radziechów, starostwo (przed 1939 r.)

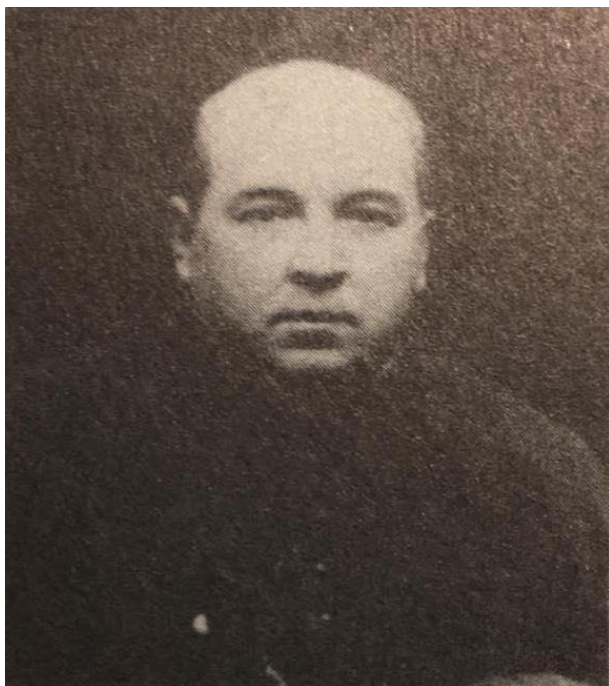
Радехів, староство (до 1939 р.)

До Радехова на похорон прибуло два міністри, один з яких був представником цісара, архієпископи трьох католицьких обрядів (Більчевський, Шептицький, Теодорович) і кілька єпископів, у т.ч. Сапега і Пельчар. Маршалка поховали в підвалі костелу, а після того, як на цвинтарі спорудили вражаючу неоготичну родинну усипальню, тіло перенесли туди. (До речі, Професор Генрик Кадій помер внаслідок зараження під час бальзамування тіла Бадені, яке, ймовірно, проводилося в Радехові). У «Gazeta Lwowska» за 1943 р. я знайшов інформацію, що в костелі в Радехові, окрім пам'ятних написів Міерам, були таблиці, присвячені пам'яті родини Баденів, але анонімний автор не навів їхнього змісту. Цецилія, з роду Мієрів Баденів (1856 р.н.), вдова маршалка, через два роки після його смерті вийшла заміж за князя Станіслава В. Яблоновського (1856-1943), власника маєтку Попівці поблизу Бродів, пізніше тестя її молодшого сина. Померла в 1946 р. і була похована в каплиці князів Яблоновських і Реїв (батьків Ніколаса Рея, колишнього посла США в Польщі) на церковному цвинтарі в Страшеціні біля Дембіца; про те натякає напис на цій каплиці (М. Брикчинський). Ксьондз Станіслав Бізунь у книзі «Історія, позначена хрестом», зазначив, що ксьондз Генрік Бадені розповів йому, що внаслідок обшуку під час арешту німцями професора Тадеуша Островського та його дружини (вони загинули на Волецьких горах у Львові), пропало величезне багатство, яке зберігала його мати: коробка з родинними коштовностями. У Станіслава Марціна Бадені та Цецилії, з роду Мієрів, було троє синів і донька Ельжбета, близнючка з молодшим сином, яка померла в дитинстві. Старший, Станіслав Генрік, успадкував Радехів, молодший Стефан отримав маєтки Коропець (біля гирла річок Коропець і Дністер) і Зубжець, а середній, Генрік, який обрав стан священства, отримав Холоїв.

Генрік Бадені, середній син Станіслава Марціна та Цецилії Бадені, успадкував маєток Холоїв, яким користувався його старший брат, але чи ксьондз йому його подарував, чи здав в оренду, чи продав, не відомо. Навчався Генрік разом із молодшим братом Стефаном в єзуїтському коледжі в Кальксбурзі поблизу Відня. Мені не вдалося дізнатися, де він навчався і де був висвячений на священника в 1908 році, але, швидше за все, у Львові. Спочатку працював у Ходорові як вікарій, потім у катедральній парафії, де досяг подальших церковних санів. Він мав добру пам'ять і був дуже начитаним. Мав широкі знання в різних галузях. Був урядником Архієпископського суду у Львові та генеральним каноніком Митрополичої Капітули. У Львові в 1918 році, отримав Хрест Доблесті з війни.

Ксьондз Бізунь писав: «Він був дуже добрим для семінарії; кілька разів жертвував закладу досить значні суми грошей. Сам жив, як жебрак. [...] Йому було байдуже, що про нього говорять. Одного разу під час прогулянки, коли ми милувалися його пошарпаною сутанною, він сказав: Якого біса! Усі знають, що я Бадені».

У жовтні 1942 року завважували, що він виглядає дуже погано. Незважаючи на опір, завдяки наполяганням, він дозволив себе оглянути. «Деякий час служив Святу Месу у своєму помешканні, а потім більше не міг робити й цього. [...] Він дуже терпеливо хворів. Лежав на убогому металевому ліжку, прикритий тільки самим коцом, який, мабуть, привіз з дому, коли їхав до гімназії у Відень».

Під головою мав шкіряну подушку-матрац, які від молодих літ залишалися незмінними» [...] На запитання, як почувається, відповідав: «Знаю, куди йду». Помер 20 січня 1943 року. Інформацію про захоронення (фрагмент газети без позначок і дати) надіслав мені в 1994 році Ян Бадені. Труну з прахом розмістили в каплиці Боїмів, звідки перенесли до собору. Похоронну месу відслужив архієпископ Болеслав Твардовський. Після меси панахиду біля катафалку відправили за трьома католицькими обрядами. Греко-Католицьку Церкву представляв Йосип Сліпий, а вірменський обряд о. митр Каєтанович. Панахиду завершив архієпископ Твардовський. Перед тим, як

винести труну з собору, перед його дверима відслужили молитви у греко-католицькому обряді зі священниками та з єпископом Євгеніушем Базяком. А потім утворили похоронну процесію на чолі з Генріком Бадені (1943), представниками інших обрядів, зокрема братом греко-католицького митрополита отця-мітрата Клеменсом Шептицьким. Перед ними йшли численні натовпи світського та монашого духовенства і монахинь. За труною йшли натовпи львівської бідноти, яка завдячувала турботі Бадені і якою він дбайливо й непомітно опікувався. Особливо багато він піклувався про дітей. «Із собору, — писав о. Бізин, ми вивезли тіло покійного на Личаківський цвинтар. Священнослужителі отримали частину речей покійного. Семінарія успадкувала бібліотечний портфель.

Стефан Бадені, молодший із синів Станіслава Марціна, народився в Радехові 1885 року (разом із сестрою-близнючкою Ельжбетою, яка померла в дитинстві). Він здобув освіту в єзуїтському коледжі в Кальксбурзі поблизу Відня, а випускний іспит склав у гімназії Собеського в Кракові; вивчав історію в Празі та Мюнхені. Говорив і писав не лише німецькою і французькою та польською; він знав на достатньому рівні англійську. Також знав давньогрецьку мову і любив давньогрецьку поезію. Мав феноменальну пам'ять і був прискіпливим ерудитом, ходячою енциклопедією; був неабияким знавцем 17, 18 і 19 ст. Коли в 1906 році в галицькій пресі поширилася новина про те, що в підвалі костелу у Виткові Новому біля Радехова знаходяться муміфіковані тіла Гертруди Потоцької, з роду Коморовських, та її батьків, убитих у 1772 році, він зацікавився цим і поїхав туди, поки був вдома на канікулах. Пізніше він писав: «Священики дали мені плащ-пуховик, самі вдягнули пуховики і через отвір в мурі протиснулися в підземелля. Ми почали огляд з тіла Гертруди. Воно ще добре збереглося [...]. Тепер священники попередили мене, щоб я не лякався, побачивши тіло матері Гертруди. Вони відвели мене до іншої стіни, де я побачив надзвичайно неприємне видовище [...]. Через три роки після цього огляду в році 1909 я став володарем маєтків витківських.

О. ГЕНРІК БАДЕНІ. Святий доктор Богослов'я. Апостольський протонотарій. Декан-Інфулат Капітули Метроп. Львів. Народився в Радехові 1884 року. Помер у Львові 20 січня 1943 року на 35-му році священства. Нехай спочиває з миром!

Я вирішив щось зробити для Гертруди. Я наказав побудувати біля костелу каплицю з написом: ПАМ'ЯТІ ГЕРТРУДИ З КОМОРОВСЬКИХ ПОТОЦЬКИХ. Перед вівтарем стояли три нові металеві труни, кожна зі скляною кришкою, в яких були тіла Гертруди та її батьків» (див. стор. 153). (У наступні роки, швидше за все, відбувся новий поділ власності, оскільки у міжвоєнний період Стефан Бадені володів Коропцем, Новосілкою Коропецькою та Зубрецем, а Витків належав Станіславу Генріку Бадені). Був одружений з Марією, уродженою Яблоновською, з якою

Стефан Бадені

мав доньку Софію (1918 р.н.) та сина Яна. За дворянським звичаєм зайнявся землеробством (2056 га); жив у Коропці, в колишньому палаці Мисловських, який був реконструйований та розширений його батьком у стилі так званого «віденського ренесансу». За звичаєм родини Бадені, він займався благодійністю, дбав про будівництво шкіл і каплиць, підтримував освіту місцевих дітей і спонсорував їм вищу освіту, засновував сиротинці та надавав допомогу убогим. Свідченням цієї діяльності Стефана Бадені є публікація Веслава Гладкевича Доброчиця, опублікована в Зеленій Гурі в 1993 році. час від часу писав для «Czas» та «Ilustrowany Kurier Codzienny». У перший день радянського вторгнення в Польщу він виїхав з дружиною, сином і покоївкою до Будапешта. Дочка, одружена з Владиславом М. Баворовським, прибула туди на початку 1940 р. В Угорщині Стефан Бадені брав участь у конспіративній діяльності та підтримував контакти з емісарами з країни, а завдяки знайомству з родиною регента Угорщини, Горті, він міг надавати екстрену допомогу польським біженцям, іноді навіть допомагав декому звільнитися з в'язниці. У березні 1944 року його заарештувало гестапо, яке звинуватило його в лідерстві поляків в Угорщині. Після п'ятимісячного слідства його засудили до концтабору Маутхаузен. Його папери, що збереглися в табірних архівах, додатково засвідчили, як в них зазначалося: «Цей поляк дає жорсткі відповіді», Вітольд Новосад, письменник (у Парижі після війни), врятував йому життя в останню мить: «Бадені заразився тифом, його вже вели до бункеру, з якого ніхто не повертався. З криком "Помилка!" Новосад витягнув його з черги. 5 травня 1945 року американські війська визволили їх. Після перебування в таборі він повернувся до родичів дружини Войцеха Мієра в замок Штайрегг в Каринтії. Післявоєнний період провів у Дубліні, Ірландія, де нарешті зміг повністю присвятити себе письменницькій діяльності. У польській емігрантській пресі, а також у закордонній. (був улюбленим автором головного редактора лондонської «Wiadomości» Мечислава

Гридзевського). Публікував спогади та історичні нариси, про що Юзеф Вітлін писав у листі до Мечислава Гридзевського: «Мені дуже подобаються спогади Бадені у «Wiadomości». Це наш сусід із Радехівського повіту. Протягом кількох поколінь Вітліні та Бадені були сусідами, часто орендував у них господарства. Він пише з запалом, шармом і гумором. Що сталося з Бадені, який опублікував» Przegląd Współczesny «Шляхетний та інтелігентний рід графів». Пізніше Вітлін листувався зі Стефаном Бадені, і вони ділилися спогадами про свої рідні міста. Статті Бадені, опубліковані в пресі, склали кілька книг, виданих завдяки зусиллям його сина: «Вчора і передвчора», 1962; «Світ передвчорашній», 1996 р. та «Той, що заблукав у пеклі», виданий у 1988 р. Незадовго до смерті заснував головну премію ім. Мечислава Гридзевського у конкурсі на літературний етюд, оголошеному редакцією "Wiadomości". Послугувався рисами, які він успадкував від свого батька: чесністю, добротою, культурою та простотою» (Вацлав А. Збишевський). Стефан Бадені помер у 1961 році.

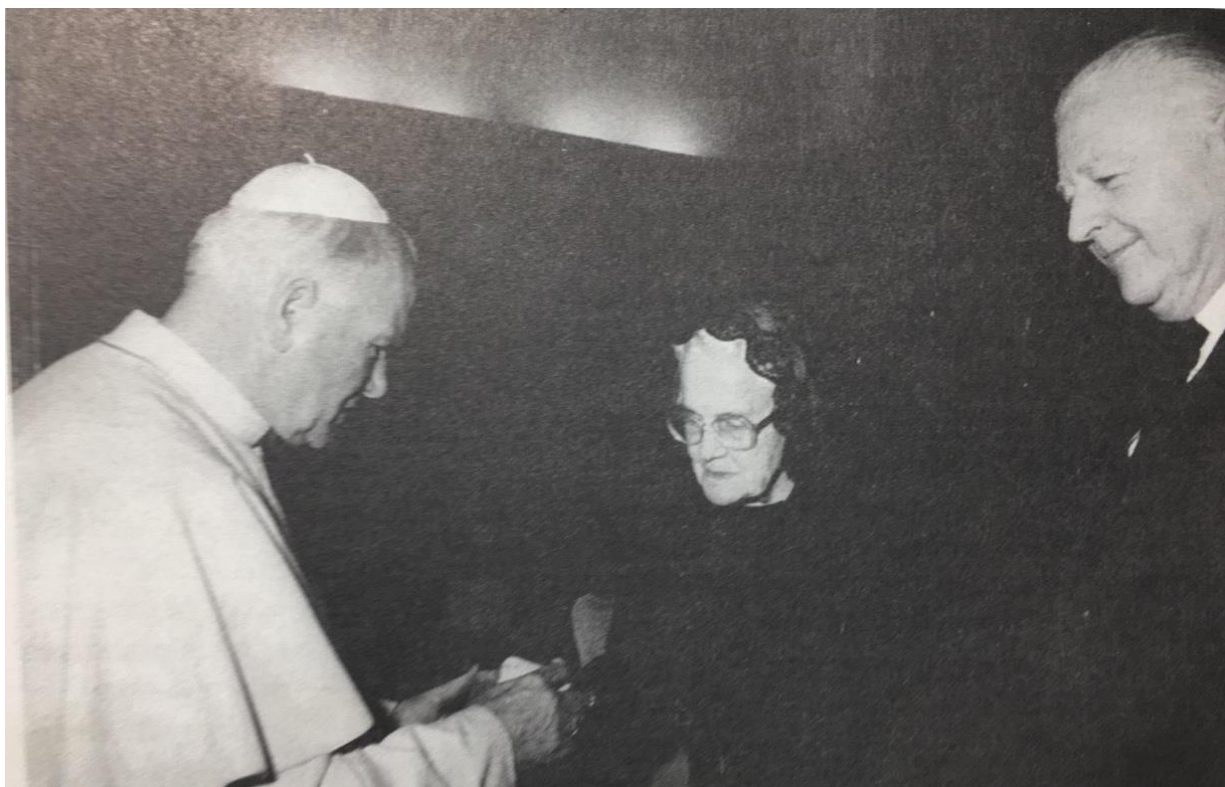
Ян Бадені (1921-1995), син Стефана. Після приходу радянської влади до Польщі разом з батьками виїхав до Угорщини. Бажаючи приєднатися до польської армії, він за допомогою сина регента Горті на початку 1941 р. дістався через Балкани до Палестини, яка тоді перебувала під протекторатом Великобританії. Коли він висадився в Хайфі під італійським прізвищем, з фальшивими документами і прикинувся поляком, англійці про всяк випадок замкнули його у фортеці Аккра, поблизу Хайфи, яка пам'ятала хрестоносців. Він пробув у фортеці більше трьох місяців, але в хорошій компанії з іншими підозрюваними, серед яких: Маріан Гемар. Коли виявилось, що він прибув до Палестини

не з метою шпигунства, його звільнили, він вступив до Карпатської стрілецької бригади генерала Копанського, де закінчив навчання в кадеті і в другій половині 1941 року брав участь в обороні фортеці в Тобруку. (нагороджений Хрестом Доблесті). У 1943 році він записався в військово-повітряні сили і разом з іншими добровольцями вирушив на перевантаженому французькому трансатлантичному судні «Іль де Франс» з порту Суец до Великобританії. Вони пливли кілька тижнів, зигзагами, рятуючись від німецьких підводних човнів. (Навіть зупинився в Ріо-де-Жанейро. Після висадки в Шотландії, наприкінці 1943 року, пройшов навчання і став пілотом. До кінця війни він літав у польських 301 і 304 дивізіонах над протокою Ла Манш.

Ян Бадені наприкінці Другої світової війни

Пізніше він згадував про велику милість, яку отримав, тому що йому часто наказували скидати бомби над Ла-Маншем і ніколи не на людей. Тому він знав, що тими бомбами не вбив жодної жінки чи дитини. За словами Кароліни Ланцкоронської, це було результатом його дуже сильної, фундаментальної релігійності, на якій він ґрунтував все своє життя. Після закінчення війни Ян Бадені приєднався до англійських ВПС; Він служив у RAF (Королівських ВПС) у чині капітана. Брав участь у боротьбі проти комуністичних партизанів у Малайї як командир гелікоптерної ескадрильї та був нагороджений королевою Англії, як він писав Томашу Бартманському, за «виняткові заслуги та службу» (Подяка королеви за відмінну службу в повітряному просторі). Він продовжував служити в Британських ВПС; протягом 1955-1958 рр. командував двома вертолітними ескадрильями в рятувальній службі Великобританії вздовж східного узбережжя. У 1962 році вийшов на пенсію в званні командира ескадрильї. У 1956 році одружився з Джун Вілсон, з якою познайомився під час війни, донькою землевласника в Вілтширі, Англія, письменницею, яка розповідала про «минуле сіл та міст давніх часів». Вони жили в її родовому маєтку - Norton Manor. Перехід Бадені до цивільного життя став початком надзвичайно активного періоду. Він займався фінансовою діяльністю і мав на цьому поприщі великі успіхи. Його запрошували до правління важливих лондонських банків, він був директором багатьох фінансових установ. Все це забезпечувало йому та його родині належний рівень життя. Більше того, що для нього було не менш важливо, це дозволило йому проводити традиційні для Баденів благодійні акції. У 1978 році королева призначила його на почесну посаду верховного шерифа графства Вілтшир, а в останні роки він був головою Консервативної партії в північному окрузі графства. Тривалий час перебував на Бристольській католицькій єпархіальній раді. Проте більше часу приділяв польським справам; був одним із щедрих благодійників Польського суспільно-культурного центру та Польського інституту і музею Сікорського в Лондоні, президент Фундації Бжезі Ланцкоронського (саме він передав президенту Валенсії знаменитий подарунок цієї родини для королівських замків у Вавелі та Варшаві), член правління Фундації польської культури та в 1990-1992 рр. президент Асоціації польських лицарів Мальтійського ордену, що проводить благодійні акції в Польщі. Він був чутливий до людської бідності і стикався з нею серед інших людей у своїх паломництвах до Люрду. Надавав тривалу благодійну допомогу у вигляді ліків, медичних засобів тощо. Наслідуючи приклад свого батька, він майже тридцять разів спонсорував премію лондонської «Wiadomości» за найкращу книжку польського письменника, видану за кордоном, а згодом, після закриття цього видання, забезпечив її зберігання в бібліотеці університету імені Коперника в Торуні. Турбота Бадені про культурні справи виявлялася також у допомозі молодим ученим з Польщі, які приїхали працювати в Лондон. Як тільки випала така нагода, він проводив благодійні акції на близькому для нього Сході, зосередившись на відбудові та оновленні місцевих спустошених костелів.

Рим. Кароліна Ланцкоронська та Ян Бадені на аудієнції у Папи Івана Павла II (1990)

особливо в Коропці, і намагався підтримувати контакти з мешканцями цих околиць. Результатом цього була зустріч із ними в Зеленій Гурі в 1993 році. Він пожертвував певну суму Львівській курії на костел у Радехові (бо як писав до мене, «я, теоретично, зараз також є куратором цього костелу»), не знав, що цього храму вже не існувало. (Інформація про те, що на місці зруйнованої каплиці-усипальні Бадені вдячні греко-католики спорудили хрест у 1994 році, не підтверджена). Допомога (також фінансово) людям, які вивчали та описували історію Пограниччя та родини Баденів, публікувати монографії на цю тему (зокрема, Т. Бартманському, який збирав матеріали для редакції PSB, Мацею Мельському, автору праці про Марціна Бадені, і мені, збирачеві матеріалів для монографії про Радехів та його околиці). Кожен текст Яна Бадені, незалежно від того, чи він був написаний, чи виголошений – ставав письменницьким твором. Хоча письменником він не став, захоплювався працями свого батька, дружини та дочки. З нагоди 100-річчя призначення Казимира Бадені прем'єр-міністром Австро-Угорщини (так званого польського панування в Австрії) 2 жовтня 1995 р. у Карловому університеті в Празі відбувся симпозіум за участю польських та чеських істориків (зокрема Вальдемара Лазуги), представників посольств Польщі та Австрії, дочки і сина Яна Бадені, споріднених з ними Габсбургів живецьких та запрошених гостей.

Костел у Радехові

У Польщі згадане 100-річчя було відзначено зустріччю в Австрійській читальні Університету Адама Міцкевича в Познані, знову ж таки за участі проф. Лазуги та дочки Яна Бадені з чоловіком і сином. Ми з дружиною також брали участь в обох церемоніях. Через хворобу він сам уже не міг брати участь у цих урочистостях. Помер 25 жовтня 1995 року. У польській та англійській пресі про нього було опубліковано численні спогади (зокрема в газеті «Таймс»). Стефанія Косовська написала: «Нещодавно прочитала вислів, що якщо про покійного не можна сказати нічого поганого, то краще про нього не писати». І в цьому полягає складність говорити про Бадені. Бо хочеться сьогодні вживати немодні, майже ганебні слова: порядність, шляхетність, честь. Аристократа із гетьманською поставою, прив'язаного до родинної традиції, великого фінансиста, громадського діяча міжнародного рівня, відданого патріота – він не вписувався в жодні категорії. І не вписувався у сучасний світ. Був іншим. Його життя було упорядковане і навіть передбачив свою смерть, написавши власний некролог, щоб зробити його якомога скромнішим» (Ян Бадені, «Культура» 1995 р., № 12).

Святкування 100-річчя «польського панування» в Австрії. На задньому плані Марія Бадені-Пінінська з сином і чоловіком Петром, на стіні портрет Казимира Ф. Бадені та імператора Франца Йосифа I (1995).

У шлюбі з Джун Вілсон мав двоє дітей:

Міхал Стефан Бадені (нар. 1958), магістр економіки, директор брокерського дому. "Henderson Crosthwaite"; одружений із Сарою Петою Брігз. Їх син Олександр (нар. 1988), дочка - Амелія Софі (нар. 1990).

Марія Софія Тереза (нар. 1960), авторка кулінарних книг, консультантка з промоції готелю «Брістоль» у Варшаві. Вона опублікувала, зокрема книги: «Польська кухня» (1990), «Маленька польська кулінарна книга» (1992), «Готель Брістоль» (1994) і, у співпраці з Бернардом Луїсіана, - «Польський кулінарний пейзаж» (текст М. Пінінська, рецепти страв Б. Люсіана, переклад з англійської - Йоана Пухальська). Чоловік – Петро Джеймс з роду Пінінських, історик мистецтва; автор книг «Остання таємниця Стюартів». «Діти Кароліни, герцогині Альби», 2001 р. Пінінська має сина.

Станіслав Генрик Бадені та Радехів його часу.

Станіслав Г. Бадені народився 1 січня 1877 р.; початкову освіту отримав вдома. Коли йому не було й десяти років, він написав у блокноті дев'яносторічковий «Опис Радехова. Цей текст, присвячений «Моїй коханій мамі в день її іменин», датований 22 листопада 1886 року і написаний дуже ретельно, ймовірно, був навіяний домашнім учителем, і який, можливо, частково є його автором.

Зважаючи на важливе значення цього опису, я цитую його майже повністю, зберігаючи орфографію оригіналу: «Населення Радехова частково руське [українське], частково польське та єврейське. Переважаюча релігія — християнство [!] грецького обряду, євреї сповідують Мойсея, а більшість поляків належать до римо-католицького обряду. Відповідно до цього все місто можна розділити на єврейську частину, яка включає також ринкову площу, руську (українську) частину передмістя Радехова та широку, найрозкішнішу вулицю, де розташовані майже всі адміністративні будівлі і яку ми називаємо Вулиця Урядова. У місці, де з містом сполучається Львівська траса, стоїть костел. Це найвеличніша споруда міста. Його оточує подвір'я, вкрите травою, де побожні парафіяни розмовляють, приходячи перед месою, а іноді, на жаль, навіть під час меси. Є хрест, статуя Діви Марії та капличка, а збоку — невеличка лікарня на кілька ліжок. Сам костел мурований і має високу вежу. На його вершині в сонячних променях сяє хрест, який уже видно біля Юзефова. Під ним (тобто під хрестом) дзвін, який рухається рукою церковника, щодня закликає до молитви та спомину. В середині костелу, крім чудового великого вітара, є ще два з боків; один присвячений Діві Марії, інший — св. Трійці. Стації прикрашають стіни храму, а зі стелі звисають два павуки. Церква не в руській, а в єврейській частині міста значно менша за костел, дерев'яна і менш прикрашена. Центр міста утворює ринкова площа, більш простора, а ніж акуратна. Навпроти наш двір, куди входять через залізні ворота. З лівого боку від нього розташовані господарські будівлі, з правого — стайня, каретна і дільниця, а на задньому плані — житловий будинок, прикрашений ганком із залізним столом і такими ж стільцями. По всій довжині у прибудові є коридор, з боків якого розташовані кімнати для гостей і каплиця. Будинок [палац] чотирикутної форми, цегляний, критий гонтом, тільки коридор, що сполучає його з лівим флігелем, має зверху листи металу замість гонту. За будинком є сад. З протилежного боку саду є веранда, покрита брезентовим тентом і влітку мебльована. В середині понад 13 кімнат. З усіх них мені найбільше подобається моє помешкання, тому що там я працюю і граю, і перебуваю тривалий час. Вона квадратна і обклеєна темними шпалерами. В одному кутку стоїть чорний письмовий стіл; другий кут займає стара шафа з книгами та іграшками. Ліжко і піч ховаються в двох інших кутках. [...]. З дому, прямо з вітальні або будуара, можна потрапити в сад. По всій довжині проходить широка, переважно грабова, лінія. Ліворуч від нього я вибрав ділянку землі під город. Своїми руками вирощував, сів [...]. Більшість моїх спогадів пов'язані з величезним каштаном перед ганком. [...]. Майже всі підприємства та адміністративні будівлі розташовані на головній вулиці Разехова, що веде від ринкової площі до костелу. Тільки суд і в'язниця займають окрему велику будівлю на ринку (найстарішу в місті).

*** Я отримав цей рукопис у лютому 1994 р. від Юзефа Аркуша (див. стор. 203), який, надсилаючи його мені, написав: «Його викопали зі сміттевого бака в палаці Бадені в Радехові в 1939 р., коли совєти захопили владу і прибирали палац [...] Цей зошит дав мені адвокат Ян Канта Цісек, щоб він не пропав». З цим повідомленням, «щоб не пропав, я передав його до колекції рукописів Бібліотеки Оссолінеум.**

Муніципальна установа розташована за школою. На вулиці Урядовій першим будинком є будиночок, покритий листовим металом - це найбільший магазин у Радехові пана Грота; тут продають горілку, спеції та письмове приладдя. Далі довгий новий будинок на місці колишнього пивзаводу. Тут розташовані адвокатська, нотаріальна та касова контори. У подальших будинках живуть: лікар, фармацевт і стюард. У місті є дві більші крамниці: Грота і дуже багатого єврея Сзарга, а також багато дрібних. Пивоварня розташована на дорозі Стоянів, а млин за містом на дорозі на Пукачів. Промисловість тут не процвітає, але торгівля, у співвідношенні до розміру міста, є значною. Проводяться ярмарки. Вони збираються тут кожного другого четверга.

Станіслав Генрік Бадені (бл. 1900)

На вулиці Урядовій продають коней, а на ринковій площі — гусей, черевики, шапки тощо. Вже зранку з'їжджаються місцеві селяни з повними возами, євреї, купці та покупці. Чим ближче до полудня, тим більшим стає ярмарок. Кольорів тут багато, а запах один: люльки. На ринку величезна кількість возів, на яких коні смачно їдять. Великий переполох: єврей купує коней, сідає на одного, бореться, як може, інші йому допомагають. Там гуси гукають, поросята пищать, коні іржуть, люди сперечаються і кричать. Ближче до вечора вони потихеньку починають розходитися; площа порожніє і все місто затихає. У Радехові я народився, тут пройшли мої найприємніші для мене перші роки, тут я вчився і розважався, тут часто ходив збирати суниці та горіхи. Тут я живу зараз і сподіваюся якомога довше проводити тут час разом із батьками. У 1880-х роках у Радехові, який на той час належав до Кам'янецького повіту, було близько 500 будинків і майже 3700 мешканців: понад 400 осіб римо-католицького віросповідання, майже 2400 греко-католиків, понад 800 іудейського віросповідання та понад 50 осіб - інші (переважно євангельсько-аугсбурзькі конфесії). Це приблизно збігалось з кількістю поляків, русинів (українців), євреїв і німців. Кожна національно-релігійна група мала свій храм; Римо-католики - костел Успіння Пресвятої Богородиці (1775 р.), Українці - дерев'яну православну церкву Святого Миколая, побудовану в 1711 році, євреї - синагогу, побудовану в 1868 році. Євангелісти відвідували конгрегацію, побудовану в 1846 році в сусідньому Юзефові, населеному німецькими колоністами. На той час школа в Радехові була чотирикласна.

Знайти інформацію про тогочасне культурне життя мешканців Радехова та околиць не просто. Листи Корнеля Уейського до Ванди Млодницької дають деяке уявлення про їх інтереси та потреби в цій сфері. 28 листопада 1885 року він писав: «Кілька днів тому прийшли двоє поважних людей з Радехова і попросили мене виступити на сьогоднішньому вечорі Міцкевича. Я не відмовився. На те Бог дав мені слово, щоб я ним сяв. Його сяч [!] я [...]». «Так, я повернувся з Радехова сьогодні о першій годині ночі. Їхав, немовби на своє весілля, таким спраглим був на живе слово для себе. Я не очікував нічого подібного і так багато людей. [...]. Зала школи була простора; сцена з фортепіано та кафедрою [...]. У залі було близько 200 стільців для інтелігенції, а в глибині ще вистачало місця для містян і містянок. Загалом, я думаю, було близько 300 осіб. [...] тому було вступне слово зі зверненням до мене в кінці; і вся аудиторія піднялася зі своїх місць. Я подякував всім кількома сердечними словами. Потім лунала хороша музика від місцевих аматорів, дуже гарне читання і декламація «Редуту Ордона», а потім, наприкінці, я вийшов на подіум. Я говорив добре, хоч би й сам мав цим похвалитися. [...] Я говорив спокійно, а іноді з великим запалом. Після промови був заспіваний весь «Хорал». У листі від 7 грудня 1886 р. поет писав: «(...) У мене була проблема з Радеховом, бо я обіцяв виступити на вечорі Міцкевича, і через це люди звіддалік об'явилися. Тож я записав те, що мав сказати, і послав на прочитання (цього разу поет не поїхав до Радехова) обидві промови вийшли друком у томі «Промови» (Львів, 1892 р.). В листі від 1 грудня 1887 р. є спогад про чергову поїздку поета «на Міцкевичівські святкування в Радехові».

У 1886-1893 роках Станіслав Генрик Бадені навчався у Львівській гімназії Франца Йосифа; яку закінчив у віці 16 років і вступив на юридичний факультет Ягеллонського університету - «глибоко переконаний, - як він казав, - що, отримавши юридичні знання, я зможу найкраще підготуватися до державної служби». У 1898 році він отримав ступінь доктора у юриспруденції, потім навчався в іноземних університетах (Берлін, Відень, Гейдельберг); коли йому було дев'ятнадцять років, він опублікував статтю «Про польське полювання за часів П'ястів. Вік X, XI, XII, XIII, XIV» (Львів 1896), а через п'ять років після суду, дисертацію про єпископа Познані та дипломата Станіслава Чолека. Не зважаючи на феноменальну пам'ять, він не присвятив себе науковій роботі а був обраний депутатом Галицького Крайового Сейму в 1908 р. Пізніше він уникав високопоставленої політики. (Однак, коли в 1920-х рр. під проводом князя Януша Радзивіла, було створено Національну праву партію, серед її членів був Станіслав Г. Бадені). Йому дістався великий маєток: землі, включно з лісами (в гектарах): Радехів - 1384, Незнанів - 877, Пиратин - 1087, Полонична - 321, Витків Новий - 458, Витків Старий - 1120; всього – 5247 га (Т. Epsztein, Sł. Górzyński «Перепис землевласників РП 1930 р.). Ймовірно, щоб запобігти націоналізації лісів, він створив АС «Ойкос». Був у ній головним акціонером і головою наглядової ради.